

MAIJU WUOKKO

Miliisi Helsingissä vuonna 1917 maaliskuun vallankumouksesta Pörssitalon mellakkaan

Kuka vartioi ja ylläpitää yhteiskunnassa järjestystä, kenen puolesta ja ketä vastaan? Kysymys oli päivänpolttava vuoden 1917 Suomessa, kun vanha tsaarinaikainen poliisilaitos pantiin helmikuun vallankumouksen myötä viralta ja korvattiin kunnallisilla milisimiehistöillä. Maiju Wuokko valottaa Helsingin miliisilaitoksen toimintaa sekä oikeiston ja vasemmiston välistä järjestysvaltataistelua keväällä ja kesällä 1917.

■ Tsaarinvalta kaatui Venäjällä vuoden 1917 helmikuun¹ vallankumouksessa. Kumouksen laineet löivät yli koko laajan valtakunnan ja pyyhkäisivät mukanaan myös Suomen suuriruhtinaskunnan yhteiskunnallista elämää hiljentäneet kansalaisvapauksien rajoitukset ja toisen venäläistämiskauden poikkeuslait. Suomessa vallankumous nostatti hetkeksi yhteiskunnallisen ja kansallisen innostuksen huuman. Uskottiin lujasti, että maan asioista päästäisiin viimein päättämään itse ja että vanhan vallan aikaiset yhteiskunnalliset epäkohdat ratkeaisivat kuin itsestään. Ei kuitenkaan kestänyt kauan, ennen kuin oikeisto ja vasemmisto ajautuivat jyrkkiin erimielisyyksiin maan tulevaisuuden suunnasta. Elintarvikepula ja inflaatio, vanhakantaiset kunnallislait ja kotimainen järjestyksenpito muodostuivat ylittämättömiksi ongelmiksi, jotka vähitellen myrkyttivät yhteiskunnallisen ilmapiirin ja murenisivat kevään kansallisen yhtenäisyyden.

1. Venäjällä käytössä olleen juliaanisen kalenterin mukaan vallankumous puhkesi helmikuussa, mutta Suomessa elettiin tuolloin gregoriaanisen kalenterin mukaisesti jo maaliskuuta.

Yhteiskuntarauhaa ja -järjestystä pidetään viime kädessä yllä armeijan ja poliisilaitoksen voimin. Yhteiskunnallisen ilmapiirin kärjistyminen herättikin huolta erityisesti siksi, ettei Suomessa vuonna 1917 ollut järjestyksen turvaamiseen kykenevää poliisitai armeijakoneistoa. Helmikuun vallankumouksesta lähtien maasta puuttui käytännössä kokonaan kiistattoman legitiimi järjestysvalta. Oma sotaväki oli lakkautettu vuosisadan alussa, eivätkä maahan sijoitetut venäläisjoukot nauttineet suomalaisten tukea tai luottamusta. Vanha tsaarinaikainen poliisilaitos puolestaan erosi tai pakotettiin eroamaan toimestaan heti vallankumouksen jälkeen.

Vallankumouksen synnyttämä järjestysvaltatyhjio täytettiin Suomessa varsin nopeasti eri kansalaispiirien yhteistyön tuloksena. Sovinnollinen yhteistoimintalinja kaatui kuitenkin jo kevätkesällä käynnistyneeseen kamppailuun vaikutusvallasta uusissa kunnallisissa miliisilaitoksissa. Kuviota mutkisti se, että miliisilaitokset saivat myöhemmin rinnalleen porvariston ja työväestön omia, erillisiä ja toisiaan vastaan ajautuvia järjestyksenpito-organisaatioita. Pulmana vuonna 1917 ei pohjimmiltaan ollutkaan järjestyksenpitäjien puute, vaan päinvastoin järjestyksvallan jakautuminen useille keskenään taisteleville ryhmittymille sekä päätöksenteon että käytännön tasoilla. Lopulta niiden aseistautumiskierre vei Suomen ratkaisemattomaan kahtiajakoon ja veriseen sisällissotaan.

Vuosia 1917–18 tarkasteltaessa kehityskulku vallankumouksesta valtalakiin ja suurlakosta sisällissotaan näyttää helposti kovin suoraviivaiselta. Keväällä ja kesällä 1917 tulevaisuus oli kuitenkin avoin, eikä seuraavan vuoden sisällissota ollut vielä väistämätön. Kestävän yhteistyön linja oli yksi kevään mahdollisista tapahtumahorisonteista. Yhteistyön mahdollisuutta ilmensivät paitsi Tokoin kokoomussenaatti, myös porvariston ja työväestön yhteiset järjestyksenpitopyrkimykset. Miliisilaitoksen vaiheiden tarkastelu tarjoaa oivallisen esimerkin sekä keväisistä yhteistyöpyrkimyksistä että niiden hukkumisesta alati voimistuvan vastakkainasettelun ja valtataistelun jalkoihin.

Artikkeli paneutuu järjestysvaltakysymyksen ja sen kehitykseen Helsingissä vuoden 1917 kevään ja kesän kuluessa. Tarkasteltava ajanjakso alkaa helmikuun vallankumouksesta ja päättyy niin kutsuttuun Pörsitalon mellakkaan elokuussa 1917, jonka jälkeen aika ajoi lopullisesti porvariston ja työväen järjestyksenpidollisen yhteistyön ohi. Tarkastelukohteena on nimenomaan Helsinki, koska pääkaupungissa järjestysvaltakysymys sai aivan omaleimaisia piirteitä. Siellä kaikkien kansalaispiirien maaliskuinen into yhteistoimintaan näyttäytyy ylioppilaiden aktiivisuuden ansiosta ehkäpä kaikkein selkeimmin. Tästä alkuinnostuksesta huolimatta juuri Helsingissä osapuolet ajautuivat erityisen hankalaan ja pitkäkestoiseen kiistaan miliisilaitoksesta.

Aiempi tutkimus on jo perusteellisesti kuvannut järjestysvaltakysymystä vuonna 1917 sekä koko valtakunnan että yksittäisten kaupunkien tasolla. Lisäksi tutkimuskirjallisuudessa on selvitetty esimerkiksi juuri Helsingin miliisimiehistön määrää ja sosiaalista koostumusta.² Miliisien konkreettinen toiminta jää sen sijaan vähäisemmälle huomiolle ja pääasiassa erilaisten vuodesta 1917 kertovien muisteloteosten varaan. Järjestysvaltakysymyksen yleinen kehitys luonnollisesti heijastui miliisilaitoksen käytännön työhön eikä sitä voida tässäkään sivuuttaa, mutta erityisesti artikkeli syvenyy miliisien arkisiin toimiin ja kokemuksiin. Poliittisten kiistojen ylätasoon keskittyvissä tutkimuksissa miliisit helposti sivuutetaan pelkkänä kasvottomana ”järjestyslaitoksena” tai päättäjien pelinappuloina. Tässä artikkelissa pyritään antamaan aktiivisempi ääni itse miliiseille, olivathan he – tosin tietämättään – eräitä vuoden 1917 keskeisimmistä toimijoista.

2. Ks. esim. Eero Autio (1971) *Järjestysvaltakysymys maamme kaupungeissa maaliskuun vallankumouksen ja vuoden 1918 sodan välisenä aikana*, pro gradu. Helsingin yliopisto: Suomen ja Skandinavian historia; Tuija Hietaniemi (1992) *Lain vartiossa. Poliisi Suomen politiikassa 1917–1948, Historiallisia tutkimuksia* 166, Vammala: Suomen Historiallinen Seura; Turo Manninen (1992) 'Järjestysvalta järkkyy', teoksessa Ohto Manninen (toim.) *Itsenäistymisen vuodet 1917–1920. Osa 1. Irti Venäjistä*, Helsinki: VAPK-kustannus; Anthony Upton (1980) *Vallankumous Suomessa 1917–1918 I*, Helsinki: Kirjayhtymä.

Miliisejä ja heidän arkeaan lähestytään artikkelissa aiemmin hyödyntämättömien arkistoaineistojen avulla. Kansallisarkistossa säilytettävästä Helsingin poliisilaitoksen arkistosta löytyvät järjestyslaitoksella piireittäin pidetyt ilmoituspäiväkirjat, joihin miliisit säännöllisesti kirjasiivat mainitsemisen arvoisina pitämänsä tapahtumat ja tilanteet. Myöhemmin kerättyä aineistoa ovat puolestaan Työväen Arkiston muistitietokokoelmat, jotka sisältävät entisten miliisien muisteluista työstään. Muilla arkistolähteillä ja aikakauden lehdistöllä täydennettynä nämä aineistot tarjoavat uutta tietoa miliisimpien jokapäiväisestä työstä kaupungin kaduilla.

Tarkoituksena on selvittää, millaisissa olosuhteissa miliisi toimi, millaisia tilanteita miliisimiehet kohtasivat työssään, ja miten yleisö otti heidät vastaan. Järjestyslaitoksen arki on mielenkiintoista jo itsessään, onnistuahan se osaltaan valottamaan elämää vallankumousvuoden Helsingissä. Lisäksi laitoksen konkreettiseen toimintaan perehtyminen voi antaa viitteitä siitä, mihin järjestyksenpidon yhteistyölinja lopulta törmäsi. Pystyikö miliisi tyydyttävällä tavalla pitämään yllä järjestystä? Entä tekikö miliisi työtään puolueettomasti vai oliko sen toiminta luokkakantaista, kuten porvaristo alkoi kesän mittaan syyttää? Vastausta näihin kysymyksiin voidaan viime kädessä etsiä vain mikrotasoon, miliisilaitoksen arkipäivään pureutumalla.

Poliisista miliisiin

Tsaarinaikaista poliisilaitosta halveksittiin Suomessa yleisesti turhan virkaintoisena venäläisen sortopolitiikan välikappaleena. Maaliskuun vallankumouksen myötä vanha järjestyslaitos syrjäytettiin pikaisesti ja poliisikunta päällystöineen erotettiin. Myös santarmisto pantiin viralta ja riisuttiin aseista. Järjestyksenpito siirtyi Suomessa venäläisen sotaväen käsiin ja sotilaspatrullit lähetettiin partioimaan kaupunkien kaduille. Venäläisotilaat puolestaan luovuttivat järjestyksenpidon heti ensi päivien jälkeen paikallisiin käsiin, työväenjärjestöjen edustajille.³

Suomessa oli kaikkiaan 18 kaupunkia, joissa toimi poliisimestarin alainen poliisilaitos, ja kaikissa niissä siirryttiin maalis-

kuussa suunnilleen samaan tapaan kunnalliseen miliisijärjestelmään. Käytännössä järjestyksenpidosta huolehtivat edelleen monin paikoin entiset poliisimiehistöt. Miehistöjä täydennettiin erityisesti järjestäytyneen työväen edustajilla ja lisäksi palokuntalaisilla. Univormuista useimmiten luovuttiin, ja järjestysmiesten tunnukseksi otettiin punainen käsivarsinauha. Suurten kaupunkien lisäksi myös pienempiin kaupunkeihin ja maaseudulle perustettiin miliisilaitoksia, mutta moni poliisilaitos selvisi vallankumouskeväästä miltei koskemattomana. Etenkään aluksi uudenlainen järjestyksenpitotilanne ei aiheuttanut kiistoja porvariston ja työväen välille, vaan yleisesti ajateltiin, että kunnallisen miliisin tuli edustaa koko kansaa ja ottaa jäseniä kaikista yhteiskuntaluokista.⁴

Turussa porvaristo ja sosiaalidemokraatit ryhtyivät heti maaliskuun vallankumouksen jälkeen yhdessä organisoimaan miliisimiehistöä. Siihen otettiin 75 miliisimiestä lähinnä työväenjärjestöjen piiristä pitämään yllä järjestystä yhdessä 174-miehisen vanhan poliisikunnan kanssa. Yksituumaisuutta ei kestänyt pitkään, vaan jo kolmisen viikkoa myöhemmin alettiin Turussa vääntää kättä määräysvallasta järjestyslaitoksessa. Työväestö saavutti kamppailussa erävoiton ja sai enemmistön poliisin toimintaa ohjanneessa järjestysvaliokunnassa. Järjestysmiehistö ei sen sijaan työväenvaltaistunut; uudet miliisimiehet luopuivat tehtävistään, ja miltei kaikki entiset poliisit otettiin irtisanomisen ja toimeen uudelleen hakemisen jälkeen takaisin työhönsä. Turun järjestyslaitos jatkoikin toimintaansa melkein samalla kokoonpanolla kuin ennen vallankumousta.⁵

Tampereella järjestäytynyt työväestö otti vallankumouksen jälkeen järjestyksenpidon

käsiinsä ja asetti siitä huolehtimaan 218 miehen vahvuisen miliisin. Turun tavoin myös Tampereella syntyi porvariston ja työväestön välille melko pian kiistaa järjestyksenpidosta. Sielläkin järjestysvaliokunnan saivat käsiinsä sosiaalidemokraatit, jotka päättivät suorittaa poliisilaitoksen miehistössä ”puhdistuksen”. Ilmeisesti suurin osa vanhasta miehistöstä sai silti jatkaa työskentelyään kaupungin järjestyslaitoksessa.⁶

Viipurissa päätettiin porvariston ja sosiaalidemokraattien yhteisneuvotteluissa pidättää palveluksesta entiset poliisit ja perustaa kaupunkiin miliisi, johon otettiin ainoastaan työväenjärjestöjen jäseniä. Samoin kuin Turussa ja Tampereella, järjestyksenpitoa valvova toimikunta muodostui sosialistienemmistöiseksi. Mutta toisista kaupungeista poiketen järjestyslaitoksen miehistö jäi lähes täysin työväen edustajista koostuvaksi vallankumousta välittömästi seuranneiden viikkojen jälkeenkin.⁷

Helsingissä järjestyksenpidon venäläisottilailta hoidettavakseen saanut sosiaalidemokraattinen kunnallisyhteistyö ryhtyi kaupunginhallinnon edustajien kanssa neuvotteluihin, joiden tuloksena muodostettiin kolmesta porvarillisen kaupunginvaltuuston edustajasta ja kahdeksasta työväenjärjestöjen edustajasta koottu järjestystoimikunta. Toimikunnan tehtävänä oli järjestyksenpidon organisoiminen Helsingin kaupungissa. Työväestöllä ja porvaristolla ei ensi alkuun ollut erimielisyyksiä järjestyskysymyksessä, vaan se näyttäytyi käytännön ongelmana, joka oli ratkaistavissa yhteistyöllä.⁸

Irtisanotun 600-miehisen poliisikunnan tilalle koottiin Helsingissä 700–800 miehen vahvuinen kunnallinen miliisi, johon kevään sovinnollisissa tunnelmissa haluttiin jäseniä kaikista yhteiskuntaluokista koko kansaa edustamaan. Eri ryhmien voimasuhteet olivat kuitenkin tärkeitä tekijöitä mie-

3. Autio (1971) 4–7, 9; Marja-Leena Salkola (1985) *Työväenkaartiin synty ja kehitys punakaarteiksi 1917–18 ennen kansalaissotaa 1, Punaisen Suomen historia 1918*, Helsinki: Valtion painatuskeskus, 73.

4. Autio (1971), 21–22; Salkola (1985) 74; Hannu Soikkanen (1975) *Kohti kansanvaltaa 1. 1899–1937. Suomen Sosialidemokraattinen puolue 75 vuotta*, Vaasa: Suomen sosiaalidemokraattinen puolue, 229.

5. Autio (1971) 20–21, 31–33; Eino Jutikkala (1957) *Turun kaupungin historia 1856–1917*, Turku: Turun kaupunki, 752–726.

6. Autio (1971) 14–18, 39; Väinö Voionmaa (1935) *Tampereen kaupungin historia. IV osa. Tampereen uusin historia*, Tampere: Tampereen kaupunki, 41–42.

7. Autio (1971) 18, 36–39.

8. Autio (1971) 10–11; Hietaniemi (1992) 38–39; Soikkanen (1975) 229; Heikki Taskinen (1986) *Järjestyksyyksymys 1917*, pro gradu. Helsingin yliopisto: oikeuden yleistieteet, 2, 4.

histöä valittaessa, ja työväenjärjestöt varmistivat vaikutusvaltansa katsomalla, että enemmistö miliiseistä valittiin järjestöihin kuuluvista työläisistä. Noin kolmannes miliiseistä otettiin entisen poliisilaitoksen miehistöstä ja kuudenneksen muodostivat ylioppilaat. Vaikka valtaosa ylioppilaista jättäytyi melko pian pois miliisistä, heidän palvelukseen hakeutumisensa voi tulkita kuvastavan kevään toiveikasta ja yhteistyöaltista mielialaa.⁹ Ajan kuluessa työväestön osuus miehistössä kasvoi, ja syksyllä heitä oli jo yli neljä viidesosaa miliiseistä.¹⁰

Kevään ilmapiiriä heijastaa myös vastaperustetun miliisilaitoksen saama vastaanotto porvarilehdistössä. *Helsingin Sanomien* asenne oli tosin hivenen varautunut, kun se esitti toiveenaan, että ”uusi laitos täysin oikeudenmukaisena ja puolueettomana, silmämääränään koko yhteiskunnan turvallisuus, käy käsiksi tärkeään tehtäväänsä suojella kansalaisten vapautta ja rauhaa”. *Uudessa Suomettaressa* sen sijaan riemuittiin avoimesti eri yhteiskuntaluokkien yhteistyöstä ja erityisesti ylioppilaiden mukanaolosta järjestyslaitoksessa. Miliisimiesten tunnusmerkkinä oli punainen käsivarsinauha, jossa ”hohtavan” H-kirjaimen Uuden Suomettaren nimimerkki Matti tulkitisi innostuksessaan merkitsevän pelkän Helsingin sijaan: ”Hyvä! Hyvä!”¹¹

Miliisimiehistön keskuudessa vallitsi monenlaisia poliittisia ja yhteiskunnallisia näkemyksiä, ja hiljaisina hetkinä poliisikamarilla käytiin väittelyitä päivänpolttavista kysymyksistä. Erimielisyyksistä huolimatta miehistön keskinäinen yhteisymmärrys oli

ainakin miliisilaitoksen toiminnan alkuvaiheessa varsin hyvä. Ajan mittaan sisäiset poliittiset erimielisyydet epäilemättä jyrkenivät ja johtivat yhteenottoihinkin. Rauhantonta työskentelyilmapiiriä kuvastaa se, että miliisilaitoksen miehistön sekä etenkin päällystön vaihtuvuus oli suurta.¹² Järjestysenvalvonta ei ollut levottomana vallankumousvuonna 1917 helppoa¹³ eikä miliisinä olo kaikille mikään toiveammatti. Tätä kuvaa järjestysmiehenä toimineen Matti Valkosen muistelmia: ”Menin miliisiksi, missä olin vain yhden kuukauden ajan. En pitänyt siitä ja menin Jätkäsaareen Helsingin kaupungin hätäaputoihin, missä tasotettiin saarta ja tehtiin tavara suuleja.”¹⁴

Uusi miliisimiehistö oli suurelta osin täysin kokematon ja tehtäviinsä tottumaton. Aiemman tutkimuskirjallisuuden mukaan miliiseille ei järjestetty koulutusta, vaan sitä alettiin suunnitella vasta syksyllä. Järjestystoimikunnan pöytäkirjoista käy kuitenkin ilmi, että koulutustoimintaa kaavailtiin jo toukokuussa. Ilmeisesti suunnitelmia ei silti saatu pantua täytäntöön.¹⁵ Entinen miliisimies K. V. Koski tosin muistelee: ”Minä jouduin poliisikouluun. Siellä annettiin periaatteellista ja käytännöllistä opetusta. Siellä opetettiin lakia rikollisuuteen. Koulun opettaja oli entinen poliisien opettaja, joka antoi käytännön opetusta. Hänen ohje oli, että voi pitää järjestyksen vartioalueellaan, vaikka ei tee aina pidätystäkään. Hän kielsi jyrkästi syyttömäin pidätykset.”¹⁶

Kaupungilla miliisit kulkivat siviiliasuissa, ja heidän tunnusmerkkeinään olivat vain

9. Ylioppilasmiliiseistä tarkemmin ks. Maiju Wuokko (2007) *Täydellinen itsenäisyys ulospäin. – Ja järjellinen järjestys sisäänpäin.*” *Ylioppilaat ja järjestyksenpitokysymys vuonna 1917*, pro gradu. Helsingin yliopisto: Suomen ja Pohjoismaiden historia.

10. *Työmies* 23.3.1917, ”Järjestyksenpito Helsingissä”; Autio (1971) 9, 12; Tuija Hietaniemi (1987) ”Kysymys järjestysvallasta 1917”, teoksessa Tuija Hietaniemi (toim.) *Vallankumous 1917. Tutkielmia Venäjän vallankumouksen vaikutuksista Suomessa ja imperiumin muilla reuna-alueilla, Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksen julkaisuja 1/1987*, Helsinki: Helsingin yliopisto, 79–80; Salkola (1985) 74.

11. *Helsingin Sanomat* 23.3.1917, ”Järjestyksen ylläpito pääkaupungissamme”; *Uusi Suometar* 25.3.1917, nimimerkki Matti, ”Kirje Helsingistä”.

12. Keijo Kylävaara (1967) *Vuosi seitsemäntoista. Reportaasi*, Helsinki: Helsingin Sanomat, 75; Einar W. Juva (1938) *Suomen kansan aikakirjat X. 1917–1918*, Helsinki: Otava, 155; Kimmo Keskinen & Oula Silvennoinen (2004) *Helsingin poliisilaitoksen historia 1826–2001*, Helsinki: Helsingin kihlakunnan poliisilaitos, 95, 101.

13. Työväen arkisto, Muistitieto, 26 D 92/62 K. V. Koski ja 74 92/21.

14. Työväen arkisto, Muistitieto, LIX 51/44 Matti Valkonen.

15. Kansallisarkisto [KA], Helsingin poliisilaitoksen arkisto [HPLA], Kanslia I, Hd Helsingin kaupungin järjestystoimikunnan asiakirjat, Hd 5 Kirjekonseptit 1917 I, Pöytäkirja 21.5.1917; Hietaniemi (1987) 80; Keskinen & Silvennoinen (2004) 95.

16. Työväen arkisto, Muistitieto, 26 D 92/62 K. V. Koski.

numerolaatta, kolmikielinen järjestysmieskortti ja jo edellä mainittu H-kirjaimella varustettu punainen käsivarsinauha. Viranomaiset eivät näet halunneet antaa laitokselle lopullista hyväksyntäänsä virkapuvun muodossa. Ylioppilasmiliisit saattoivat monesti kulkea kaupungilla valkolakki päässä. Miliisit partioivat kaupungilla nelituntisissa vartiovuoroissa aina kaksittain, työmiehen ja ylioppilaan tai entisen poliisikonstaapelin muodostamissa pareissa. Aseistuksena miliiseillä oli aluksi vain puinen patukka, joka sai lempinimen ”Tokoin tuolinjalka”. Myöhemmin keväällä järjestysmiehille annettiin myös revolverit, ”provnikit”. Muistelmissa ja järjestystoimikunnan pöytäkirjoissa puhutaan lisäksi vihellyspileistä, joilla miliisi saattoi pyytää virkaveljeltään apua. Palkkaa miliiseille maksettiin 10 markkaa päivässä, mikä oli hieman enemmän kuin poliisit olivat siihen mennessä saaneet.¹⁷

Miliisi toiminnassa

Katsaus Helsingin vartiopiirien¹⁸ ilmoituspäiväkirjoihin vuodelta 1917 valottaa sitä, millaisiin asioihin ja tapahtumiin miliisi puuttui toiminnassaan. Päiväkirjamerkinnoissä mainitaan jokunen murto, tapaturma ja kuolemantapauskin. Melko usein on raportoitu tappeluita ja pahoinpitelyitä. Löytötavaroita on kirjattu paljon: rahapussien, käsilaukkujen ja korujen lisäksi omistajiltaan on keväällä 1917 kadonnut muun muassa postilaatikko. Myös liikenteen vaaratilanteet ja rikkomukset työllistivät miliisiä, kun muutamat onnettomat joutuivat raitiovaunun kumoon tai yliajamaksi, huolimattomat autoilijat ajoivat automobiileil-

laan ilman tulta takalyhdyssä ja pika-ajurit kieltäytyivät ajosta, ottivat maksua yli tak-san, ajoivat huonokuntoisilla hevosilla tai ajoivat nurin jalankulkijoita. Miliisille valittiin kissojen ja koirien puremisista, lanasta kadulla ja paljosta lumesta katolla. Toistuvia merkintöjä ovat saaneet osakseen myös puistoissa voimistelutemppeja tehneet kiinalaiset.

Elintarvikkeiden saannin vaikeutuminen ja elintarvikepulaksi kärjistyminen sekä säännöstelyn käynnistyminen nostattivat työläisten keskuudessa huhuja suurista elintarvikevarastoista, joita hintojen nousun toivossa pidättäydyttiin myymästä. Ilmoituspäiväkirjoissa on jo kevästä lähtien runsaasti merkintöjä, jotka viittaavat elintarvikekysymykseen ja säännöstelyyn. Mainintoja ovat saaneet muun muassa ”suuremman sokerimäärän” varastoiminen, luvaton kauppa, pilaantuneiden tuotteiden myynti, myymästä kieltäytyminen sekä tuotteille asetettujen rajahintojen ylittäminen.

Miliisi huolehti myös kaupunkilaisten siiveillisyyden valvomisesta, sillä päiväkirjoissa on useita huomautuksia esimerkiksi kortinpeluusta, prostituutiosta, poikien sopimattomista puheista ja lähentely-yrityksistä sekä helsinkiläisnaisten ja matruusien välisistä suhteista. Onpa merkintöjen joukossa myös kuvaus salaperäisestä henkilöstä, ”joka luultavasti on mies mutta pukeutuu naisen vaatteisiin”. Venäläissotilaat työllistivät miliisejä toistuvasti syyllistyessään sukupuolisen siveettömyyden ohella juopotteluun ja ammuskeluun.¹⁹

Jopa nelisenkymmentä prosenttia päiväkirjamerkinnoista käsittelee juopuneita tai ”väkijuomain liikuttamia” miehiä ja naisia. Juopuneiden pidätyksiä muistelee myös miliisissä ollut Johan Tenning. Lisäksi päiväkirjoissa on useita merkintöjä väkijuomien myynnistä ja myyjien pidätyksistä.²⁰ Eero

17. KA, HPLA, Kanslia I, Hd Helsingin kaupungin järjestystoimikunnan asiakirjat, Hd 5 Kirjekonseptit 1917 I, Pöytäkirja 21.3.1917, 22.3.1917, 19.4.1917 ja 2.5.1917; Työväen arkisto, Muistitieto, 26 D 92/62 K. V. Koski, 73 92/12 K. V. Koski, XXXXVI 598/1 Johan Tenning; *Helsingin Sanomat* 23.3.1917, ”Järjestyksen ylläpito Helsingissä”; *Uusi Suometar* 23.3.1917, ”Järjestyksenpito Helsingissä”; Autio (1971) 11, 61–62; Juva (1938) 155.

18. Helsinki jakaantui järjestyksenpidollisesti neljään vartiopiiriin, jotka olivat I piiri eli Kruunuhaka, II piiri eli Eira, III piiri eli Hietaniemi ja IV piiri eli Kallio. Poliisin korvaaminen miliisillä ei aiheuttanut varsinaisia muutoksia näissä piirijaoissa.

19. KA, HPLA, I piiri, Ab I 206 Ilmoituspäiväkirja 2.1.–16.8.1917 ja Ab I 207 Ilmoituspäiväkirja 15.8.–30.12.1917; KA, HPLA, II piiri, Ab I 161 Ilmoituspäiväkirja 2.1.–12.9.1917 ja Ab I 163 Ilmoituspäiväkirja 5.10.–30.12.1917; KA, HPLA, III piiri, Ab I 116 Ilmoituspäiväkirja 2.1.–31.10.1917; KA, HPLA, IV piiri, Ab I 106 Ilmoituspäiväkirja 5.1.–28.12.1917.

20. KA, HPLA, I piiri, Ab I 206 Ilmoituspäiväkirja 2.1.–16.8.1917 ja Ab I 207 Ilmoituspäiväkirja

Autio on pro gradussaan kuvannut miliisin erityisen halukkaasti puuttuneen juuri alkoholinkäyttöön ja tulkinnut tämän työväenliikkeelle vanhastaan tärkeän raittiusasian ilmentymäksi. Toisaalta julkinen juopumus oli ollut rikos jo miltei 200 vuotta, ja ensimmäisen maailmansodan sytyttyä asetettu alkoholikielto oli vuonna 1917 edelleen voimassa.²¹ Helsingin poliisilaitoksen vuosikertomusaineistoista käy ilmi, että juopumuspidätysten määrä oli vuonna 1917 pudonnut viidennekseen sotaa edeltäneestä tasosta, vaikka pientä lisäystä onkin havaittavissa edellisvuosiin verrattuna.²² Raittiusaate on epäilemättä nauttinut kannatusta työväenluokkaisessa miliisissä, mutta Aution käsitys raittiusaatteen vaikutuksesta miliisien toimintaan tuntuu turhan yksioikoiselta.

Työväenluokkaisten miliisien saattoi joka tapauksessa olla välillä vaikeaa noudattaa omien näkemysten kanssa ristiriidassa olevia, porvarillisiksi luokkalaieiksi koettuja määräyksiä. Vaikeita tilanteita syntyi esimerkiksi silloin, kun olisi pitänyt hajottaa tuttujen tovereiden levoton mielenosoituskous. Miliisi näyttää myös välillä olleen haluton antamaan virka-apua hädöissä ja ulosmittauksissa.²³ Pertti Haapala on arvioinut järjestysvallan toimineen kaiken kaikkiaan kohtuullisesti, ja etenkin alkuvuoden

15.8.–30.12.1917; KA, HPLA, II piiri, Ab I 161 Ilmoituspäiväkirja 2.1.–12.9.1917 ja Ab I 163 Ilmoituspäiväkirja 5.10.–30.12.1917; KA, HPLA, III piiri, Ab I 116 Ilmoituspäiväkirja 2.1.–31.10.1917; KA, HPLA, IV piiri, Ab I 106 Ilmoituspäiväkirja 5.1.–28.12.1917; Työväen arkisto, Muistitieto, XXXVI 598/1 Johan Tenning.

21. Autio (1971) 62, 64; Matti Peltonen (1997) *Kerta kiellon päälle. Suomalainen kieltolakimentaliteetti vuoden 1733 juopumusasetuksesta kieltolain kumoamiseen 1932*, Hämeenlinna: Hanki ja jää, 83, 88.

22. KA, HPLA, Kanslia I, Vuosikertomusaineistoa Hf:3 1911–1915 ja Hf:4 1916–1919. Vuonna 1913 juopumuksesta pidätettyjä oli ollut Helsingissä kaikkiaan 23266, kun heitä vuonna 1917 oli enää 5133. Vuonna 1915 juopumuspidätyksiä oli tehty yhteensä 4446 ja vuonna 1916 kaikkiaan 4290. Kieltolain tultua voimaan vuonna 1919 pidätykset pysyivät vuoden 1917 tasolla, yhteensä 5488 tapauksessa.

23. KA, HPLA, Kanslia I, Hd Helsingin kaupungin järjestystoimikunnan asiakirjat, Hd 6 Kirjekonseptit 1917 II, Pöytäkirja 21.6.1917 ja 26.7.1917; Autio (1971) 62; Tero Tuomisto (1984) *Tienraivaajan osa. Sata vuotta Helsingin Työväenyhdistyksen historiaa 1884–1984*, Helsinki: Helsingin työväenyhdistys, 255.

puolella rikollisuutta sekä häiriöitä kyettiin hänen mukaansa torjumaan.²⁴

Samaan suuntaan osoittaa myös Helsingin poliisilaitoksen vuosikertomusaineisto. Poliisin/miliisin tietoon tulleiden rikosten määrässä on selvä piikki levottomien vuosien 1917 ja 1918 kohdalla. Vuonna 1919 rikosten määrä oli taas laskusuunnassa, joskin korkeammalla kuin vuosina 1914–16. Verrattaessa eri vuosien tilastoja toisiinsa on otettava kuitenkin huomioon, että lähes kaikki poliisin tietoon tullut rikollisuus väheni huomattavasti heti ensimmäisen maailmansodan alettua syksyllä 1914. Rikollisuus pysyi kokonaisuudessaan ennätysmäisen alhaisella tasolla kesään 1917 saakka, vaikka työttömyys, inflaatio ja tavarapula kuvastuivat varkauksien ja näpistysten yleistymissä. Rikosten määrä kasvoi Helsingissä merkittävästi loppupuolella vuotta 1917, mutta kaiken kaikkiaan on arvioitu, ettei rikollisuus siltikään paisunut miliisilaitoksen kaudella siinä määrin kuin olisi kenties voitu olettaa. Iisakki Laati tosin huomauttaa, ettei kaikki rikollisuus varmaankaan ole tullut vallankumousvuonna 1917 poliisin tietoon. Sama varaus voitaneen kuitenkin esittää mistä tahansa vuodesta, ja sitä paitsi poliisille/miliisille ilmoitettujen rikosten määrä on vuonna 1917 ollut suurimmillaan koko kuuden vuoden tarkastelujaksolla.²⁵

Yleisö ei aina antanut kovin suurta arvonantoa miliiseille järjestyksenpitäjinä, ja reaktiot miliisiä kohtaan olivat usein varsin kielteisiä. Helsingin järjestystoimikunnalle esitettiin useita valituksia järjestysmiesten väärinkäytöksistä virkatoimissaan. Järjestysmiehenä ollut Johan Tenning tosin muistellee yleisön suhtautuneen miliisiin hyvin ja totelleen sen määräyksiä, vaikka ”rikkaat eivät hyväksyneet semmoista köyhälistön ja työväestön meininkiä” ja ”olivat vähän vastenmielisiä”. Yleisön kielteistä asennetta heijastaa toisaalta selvästi Tenningin koke-

24. Pertti Haapala (1995) *Kun yhteiskunta bajosi. Suomi 1914–1920*, Helsinki: Kleio ja nykypäivä, 238.

25. KA, HPLA, Kanslia I, Vuosikertomusaineistoa Hf:3 1911–1915 ja Hf:4 1916–1919; Iisakki Laati (1955) 'Kunnalliselämä', teoksessa Ragnar Rosén et al. (toim.) *Helsingin kaupungin historia IV:2*, Helsinki: Helsingin kaupunki, 166; Peltonen (1997) 88.

ma pahoinpitelyn uhka. Järjestyspiirien ilmoituspäiväkirjojen sekä järjestystoimikunnan pöytäkirjojen mukaan miliisejä vastaan on hyökätty sanoin, nyrkein ja jopa terä- tai ampuma-asein. Pahoinpitelijänä saattoi usein olla venäläissotilas, yllyttäjänään virkavallan kanssa erimielisyyksiin joutunut viinakauppias tai ”ystävätär”.²⁶

Järjestyksenpidon varsinaisen kohderyhmän suhtautumista miliiseihin kuvastaa K. V. Kosken muisto, että ”jos Miliisi otti järjestyksen rikkomisesta, syyistä tai toisesta miehen kiinni ja vei häntä piirille pidättämistä varten, niin monasti kuuli pidätetyn sanovan: Olette yhtä virkaintoisia kuin entiset Poliisitkin ja vielä pahempiakin.” Myös ilmoituspäiväkirjoihin on kirjattu vastaavansuomalaisia järjestysmiesten niskaan syydettyjä solvauksia, joissa miliisiä on verrattu ”vanhaan poprikoffin aikuiseen poliisiin” tai suorasukaisemmin ”perseeseen”.²⁷ Taustalla kuultaa näkemys, jonka mukaan työväenluokkaan nojaavan miliisin olisi pitänyt olla entistä poliisilaitosta suvaitsevampi ja suurpiirteisempi usein puutteellisista oloista tulevia lainrikkokkia kohtaan.

Pidätetyksi joutuneiden katkeruudesta huolimatta porvaristo näki miliisin puolueellisena ja epäluotettavana luokkakaartina, joka ei puuttunut kyllin määrätietoisesti kriittisiin tilanteisiin vaan osoittautui voimattomaksi yhteiskunnallisen levottomuuden edessä. Toisaalta vasemmisto kyseenalaisesti järjestyslaitoksen puolueettomuuden mahdollisuuden aiemmankin poliisijärjestelmän taantumukselliseen luokaluonteeseen vedoten. Joka tapauksessa radikaalit ainekset saavuttivat vähitellen valta-aseman miliisimiehistössä, ja viranomaisten sekä kaupunkilaisten keskuudessa nousi

entistä voimakkaampana esille kysymys miliisin kyvystä ja haluista yleisen järjestyksen turvaamiseen. SDP:n kansanedustaja Juho Nestor Arosen eduskuntapuheenvuoro on kuvaava: ”kun kaksi huligaania aiheutti epäjärjestyksiä kadulla, otti miliisi järjestyksensä pois käsivarresta ja lähti kävelemään niinkuin joku siviilihenkilö päästäkseen puuttumasta asiaan.”²⁸ Pääosin vasemmisto kuitenkin koki miliisilaitoksen suoriutuneen hyvin tehtävistään, vaikka järjestysmiesten olisi välillä toivottu antaneen enemmän taustatukea työväestön pyrkimyksille. Miliisin näkökulmasta määrätietoista toimintaa hankaloittivat osaltaan työväestön ja porvariston erilaiset vaatimukset ja odotukset, ja sen oli käytännössä mahdotonta onnistua tyydyttämään kaikkia osapuolia toiminnallaan.²⁹

Miliisilakko käynnistää järjestys- valtataistelun

Oikeisto oli alun perin suostunut työväenjärjestöjen hallitsemaan asemaan, koska oli ajateltu järjestyksen täten parhaiten säilyvän. Saman oletuksen jakoivat myös sosialistit, mikä kuvastui työväestön välittömässä aktiivisuudessa asiassa heti maaliskuun vallankumouksen jälkeen. Työväellä oli jo kokemusta järjestyksenpidosta työtaisteluiden, mielenosoitusten ja vuoden 1905 suurlakon yhteydestä. Hyvällä järjestyksellä ajateltiin nyt parhaiten suojeltavan vallankumouksen synnyttämää suotuisaa yhteiskunnallista tilannetta. Vallankumouskeväen edetessä kesäksi alkoi yhteiskunnallinen ilmapiiri kiristyä ja vasemmiston sekä oikeiston välinen

28. Valtioapäivät 1917, Pöytäkirjat 2, perjantai 13.7.1917, välilyksymys Helsingin kaupungin järjestysmiehistön lakon johdosta; Aino Ackté (1932) *Kenraali Bruno Jalanderin muistelmia Kaukaasiasta ja Suomen muroskaudelta*, Helsinki: Otava, 187; Autio (1971) 62–63; Hannes Ignatius (1927) *Sortovuosista itsenäisyyteen. Muistelmia*, Helsinki: Otava, 145, 148; Keskinen & Silvennoinen (2004) 101; Tuomo Polvinen (1989) *J. K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö I. 1870–1918*, Juva: WSOY, 307.

29. Autio (1971) 62; Haapala (1995) 238; Jarmo Keskinen (1993) *Kustaa Rovio – ammattivallankumouksellinen Kustaa Rovion toiminta Suomen ja Venäjän vallankumouksellisessa työväenliikkeessä vuosina 1905–1929*, pro gradu. Turun yliopisto: yleinen historia, 91–92; Keskinen & Silvennoinen (2004) 95, 101; Tuomisto (1984) 255; Upton (1980) 124.

26. KA, HPLA, Kanslia I, Hd Helsingin kaupungin järjestystoimikunnan asiakirjat, Hd 5 Kirjekonseptit 1917 I, Pöytäkirja 2.5.1917; KA, HPLA, Kanslia I, Hd Helsingin kaupungin järjestystoimikunnan asiakirjat, Hd 6 Kirjekonseptit 1917 II, Pöytäkirja 16.8.1917; KA, HPLA, I piiri, Ab I 207 Ilmoituspäiväkirja 15.8.–30.12.1917; KA, HPLA, II piiri, Ab I 163 Ilmoituspäiväkirja 5.10.–30.12.1917; Työväen arkisto, Muistitieto, XXXXVI 598/1 Johan Tenning; Manninen (1992) 264.

27. KA, HPLA, II piiri, Ab I 161 Ilmoituspäiväkirja 2.1.–12.9.1917; Työväen arkisto, Muistitieto, 74 92/21 K. V. Koski.

vastakkainasettelu syventyä. Samalla myös järjestysvaltakysymys politisoitui jyrkästi, mikä johti taisteluun vaikutusvallasta miliisilaitoksissa. Se kylvi syvää epäluuloa kiistapuolien välille ja muodostui lopulta yhdeksi vaikeimmista yhteiskuntasopua estävistä erimielisyyksistä, johon ei löydetty minkäänlaista kompromissiratkaisua.³⁰

Järjestyksenpidon yhteistyölinja ajautui umpikujaan Helsingissä loppukesällä. Kaupunginvaltuusto pyysi jo toukokuussa Tokoin senaatilta toimenpiteitä riippumattoman järjestysvallan luomiseksi, mutta senaattorit olivat kysymyksessä erimielisiä. Vasemmiston kantana oli, että järjestyksenpito tuli hoitaa paikallistasolla kaupunkien omiin asukkaisiin ja erityisesti työväestöön tukeutuvien kunnallisten laitosten avulla, kun taas porvaristo kaipasi vahvaa, keskitettyä ja valtiojohtoista järjestysvaltaa. Yhtä mieltä oltiin siitä, että keväällä väliaikaisiksi perustetut miliisilaitokset olisi saatettava vakinaiselle kannalle. Suuria poliittisia erimielisyyksiä oli kuitenkin siitä, miten vakinaistaminen käytännössä toteutettaisiin. Sosiaalidemokraatit halusivat ratkaista asian lainsäädäntöteitse eduskuntaenemmistönsä turvin, kun taas oikeistossa ilmeni pyrkimyksiä saattaa järjestysasiat ”lailliselle kannalle” eli vanhan poliisijärjestelmän mukaiseksi. Käytännössä tämä olisi tarkoittanut parin sadan työläismiliisin irtisanomista, mistä kiivastuneina miliisit aloittivat 30.6. sitkeän lakon.³¹

”Lakkokokouksessa sanottiin, että jos Miliisi näkee kadulla tai missä hyvänsä tehtävän törkeätä väkivaltaa, niin yksityisenä ihmisenä sen voi estää, mutta ei tehdä pidätystä. Yksilönä voi pitää muistissa vaikka oikeutta varten, mutta ei tehdä muistiinpanoja”, kuvailee Koski muistelmissaan. Hän jatkaa: ”Rikollisuus alkoi levitä, sillä kaikki ei olleet selvillä mitä tehdä ja mitä ei.” Järjestys romahti, ja varkaudet, ryöstöt sekä

pahoinpitelyt lisääntyivät. Miliisilakon tiimoilta käydyssä valtiopäiväkeskustelussa on tästä useita huolestuneita esimerkkejä. Kansanedustaja Aronen kuvaa nähneensä, kuinka ”neljä ryöväriä – sillä muuksi en niitä käsitä – on lyönyt rikki erään kellokaupan näyteikkunan ja ryöstänyt kelloja parikymmentä kappaletta, ja kun minä ja pari muuta henkilöä, tosin aseettomina, saavuimme paikalle ja kun sattui paikalle myös neljä lakossa olevaa miliisiä ja me pyysimme heitä ei miliiseinä vaan rehellisinä, kunnan kansalaisina auttamaan, jotta ryövärit saataisiin kiinni, kieltäytyivät he siitä”. Arosen puoluetoveri, kansanedustaja Edvard Valpas puolestaan kauhistelee väkijuomakauppaa, juopuneita henkilöitä ja ”jopa puoleksi revittyjä alastomia naisia kaduilla” sekä ”korttisakkeja, jotka viettävät verrattain rivoa elämää”. Hänen mukaansa tappelut, puukotukset ja jopa murhat olivat päivittäisiä. Murtovarkauksia kohdistui niin vähävaraisiin kuin rikkaisiin liikkeisiin, ja syyttääpä Valpas ”porvarillisten varkauden” vieneen sosialistikansanedustajien taskusta rahaa.³²

Porvarillinen lehdistö ei päässyt juuri ottamaan kantaa miliisilakkoon, koska kirjapainoalan työntekijät menivät lakkoon samaan aikaan miliisien kanssa ja lakkoilivat aina elokuun alkupuolelle saakka. Tänä aikana useimmat sanomalehdet jäivät ilmestymättä. *Työmiestä* julkaistiin lakon aikana normaalisti, ja lehdessä uutisoitiin lukuisista rikoksista sekä valitettiin elämän kaupungissa alkavan käydä ”sellaiseksi, että hulikaanit ja varkaat alkavat temmeltämään aivan mielensä mukaan”.³³ Laittomuuksien korostamisella sekä *Työmiestä* että kenties myös sosialistikansanedustajat tähtäsivät luonnollisesti lakon lopettamiseen sellaisin ehdoin, jotka olisivat miliisien hyväksyttävissä.

Kun porvarilehdet vihdoin elokuussa pääsivät jälleen ilmestymään, suhtauduttiin

30. Autio (1971) 25; Haapala (1995) 238–239; Salkola (1985) 53, 73, 77; Marja-Leena Salkola (1987) ”Työväenkaartit ja vallankumouksellisuus 1917”, teoksessa Risto Alapuro et al. (toim.) *Kansa liikkeessä*, Helsinki: Kirjayhtymä, 252.

31. Autio (1971) 25, 45–48, 52–54; Hietaniemi (1992) 52; Keskinen & Silvennoinen (2004) 95–97.

32. Työväen arkisto, Muistitieto, 73 92/12 K. V. Koski; Valtiopäivät 1917, Pöytäkirjat 2, perjantai 13.7.1917, välikysymys Helsingin kaupungin järjestysmiehistön lakon johdosta ja keskiviikko 25.7.1917, Helsingin miliisilakon lopettamista; Autio (1971) 52.

33. *Työmiestä* 3.7.1917, ”Hulikaanit ja varkaat toimesa”.

miliisilaitokseen jo kovin eri tavoin kuin kevään kannustavassa ilmapiirissä. Nyt miilisit saivat niskaansa kovaa kritiikkiä toimittomuudestaan levottomuuksien ja laittomuuksien edessä. *Uudessa Suomettaressa* julistettiin häiriöiden olevan aivan luonnollisia, ”kun väkivallan tekijät edeltäkäsintietävät, että he voivat vaaratta tehdä mitä tahansa”. Lehti peräänkuuluttikin järjestysvaltaa, jonka kaikki tietäisivät täyttävän velvollisuutensa ja tarpeen tullen asevoimin estävän lainvastaiset teot. Nykyisellään järjestysmiehet olivat pikemmin ”epäjärjestysmiehiä”, joiden syytettiin jopa itse osallistuvan mellastukseen ja estämisen sijaan vain avustavan ryöstelyä.³⁴

Ajankohdan lehdistöä tutkinut Anthony Upton on tulkinut, ettei miliisilakko lisännyt rikollisuutta tuhoisasti, mutta sen sijaan lakko heikensi oleellisesti kaupunkilaisten turvallisuudentunnetta. Miliisilaitoksen legitimitettiin porvariston silmissä murensi ensi sijassa elintarvikepulan, työttömyyden ja inflaation herättämä yhteiskunnallinen levottomuus, jonka edessä miliisi osoittautui voimattomaksi. Se, että miliisi vielä itse lähti työtaisteluun, rapautti lopullisesti oikeiston vähäisenkin luottamuksen miliisiin. Lakko jouduttiin lopettamaan miliisien ehtoilla, ja järjestyslaitos luisui peruuttamattomasti työväen käsiin. Tarve työväenjärjestöistä riippumattoman järjestysvallan koomiseen ”miliisikurjuuden” lopettamiseksi tuntui entistä pakottavampana kunnallishallinnon ja porvarillisten aktivistipiirien keskuudessa.³⁵

Yhteistyölinja katkeaa

Kolmen viikkoa miliisilakon päättymisen jälkeen, perjantaina 17.8. Helsingin kaupunginvaltuusto kokoontui istuntoonsa Pörssitalolle. Kokouksen esityslistalla oli päivänpolttavia kysymyksiä, kuten hätäapu-

töiden järjestäminen ja elintarvikepula. Lisäksi keskusteltiin – valtuutettujen aavistamatta aiheen ajankohtaisuutta – tyydyttävän järjestysvallan tarpeesta kaupungissa, sillä miliisi ei valtuuston mielestä ollut näyttänyt voivansa ylläpitää asianmukaista järjestystä.³⁶

Jo ennen kaupunginvaltuuston kokousta alkoi Pörssitalon edustalle kerääntyä työttömiä odottamaan valtuuston päätöksiä työttömyysasiassa. Heidän ohellaan paikalle kokoontui kaupungin työntekijöitä, uteliaita ihmisiä ja venäläistä sotaväkeä. Pörssitalon pihaa ja ovea vartioi jokunen miliisimies, jotka estivät kokouksen aikana asiattomien pääsyn paikalle. Miilisit eivät kuitenkaan kyenneet hajottamaan uhkaavasti kasvavaa ihmismassaa, vaan joutuivat pakenemaan venäläisten sotamiesten hyökkäykseltä.³⁷ Kokouksen päätyttyä väkijoukko esti valtuusmiesten poistumisen paikalta, pakotti nämä palaamaan takaisin istuntosaliin ja vaati heitä tekemään vaatimustensa mukaisia päätöksiä. Valtuusmiehet uhattiin ”repiä alas” ja ”polkea mäsäksi”, ja ellei väkijoukolle mieleisiä päätöksiä pian kuuluisi, saisivat he ”istua arestissa vaikka tuomiopäivään saakka” – tarkempi ajankohta tosin määriteltiin seitsemän viikon päähän, jolloin valtuutettujen jo arveltiin mätänävän.³⁸

Kaupungille kiiriessään tiedot valtuusmiesten röyhkeästä pidättelemisestä ja painostamisesta herättivät suuttumusta ja vaatimuksia valtuuston vapauttamisesta vapaaehtoisvoimin. Keskuspoliisiasemalle koontuikin satakunta valkoisin käsivarsinauhoin varustautunutta vapaaehtoista, joiden joukossa oli entisiä poliiseja, yliopilaita sekä nuoria urheilijoita. Vapaaehtoiset otettiin miliisijoukkojen tueksi ja heille

36. HKA, Kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1917, Ca:56, Pöytäkirja 17.8.1917.

37. Kansan Arkisto, Helsingin työväenjärjestöjen eduskunta 1A, Pöytäkirjojen liitteet, Liite 52; *Työmies* 18.8.1917, ”Työttömyyskysymys Helsingin kaupungin valtuustossa”; Salkola (1985) 266.

38. HKA, Kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1917, Ca:56, Pöytäkirja 17.8.1917; *Helsingin Sanomat* 18.8.1917, ”Mukana olleen tuokiokuvia”; *Hufvudstadsbladet* 18.8.1917, ”Upprörande våldsdåd mot stadsfullmäktige i går”.

34. *Helsingin Sanomat* 19.8.1917, ”Kiihoittajat saatettavat rangaistukseen”; *Helsingin Sanomat* 19.8.1917, nimimerkki Riippumaton sosialisti, ”Maamme sosialidemokratia ja anarkia”; *Uusi Suometar* 17.8.1917, ”Nykyiset väkivaltaisuuudet”; *Uusi Suometar* 19.8.1917, ”Anarkiaa vastaan”.

35. Autio (1971) 63–64; Hietaniemi (1992) 43–44; Soikkanen (1975) 230; Taskinen (1986) 32; Upton (1980) 124.

annettiin pamppuja ja hevosia. Puolenyön jälkeen miliisit ja vapaaehtoiset tekivät ry:näkön Pörssitalolle, taltuttivat nopeasti mellakoitsijat ja vapauttivat kaupunginvaltuuston lähes kuusi tuntia kestäneestä piirityksestä.³⁹

Vapaaehtoisvoimin vahvistettu miliisi sai kaupunginvaltuutetuilta kiitosta toimistaan Pörssitalolla. *Työmies* kertoo valtuutettu Schybergsonin tuumanneen heti vapauduttuaan, että ”[n]yt on miliisi kunnostautunut”, ja seuraavassa istunnossaan koko valtuusto lausui miliisille ja vapaaehtoisille kiitollisuutensa heidän voimakkaasta ja pelottomasta esiintymisestään mellakan lannistamisessa.⁴⁰ Myös porvarillisen lehdistön äänenpainot miliisiä kohtaan muuttuivat myönteisemmiksi tai vähintään neutraalimmiksi kuin ne olivat olleet vielä ennen mellakkaa.⁴¹ Mellakoitsijat ja heidän tukijansa sen sijaan syyttivät miliisejä petturuudesta ja osoittivat seuraavana päivänä mieltään poliisiaseman edustalla.⁴² Miliisi ja vapaaehtoiset toimivat yhdessä Pörssitalon mellakan tukahduttamisessa, mutta kyse oli vain työväestön ja porvariston viimeisestä yhteisesiintymisestä järjestysasiassa. Järjestyksenpidon yhteistyölinja oli käytännössä katkennut jo miliisilakkoon, eikä sille voitu enää palata. Sekä porvaristo että työväestö suuntautuivat nyt järjestyskysymyksessä omille, pian jo vastakkaisille linjoilleen.

Sattumalta juuri mellakapäivänä, ennen piirityksen kohteeksi joutumistaan, kaupunginvaltuusto oli asettanut komitean valmistelemaan järjestysvallan kiireellistä saattamista tyydyttävään kuntoon. Toimiin ryhdyttiin, ja Kaivohuoneella sekä Saksanniemien kartanossa ryhdyttiin kouluttamaan poliisimiehistöjä, joiden värväämisestä ja opettamisesta vastasivat Helsingin poliisilaitoksen aiempan päällystöön kuuluneet miehet. Virallisena pyrkimyksenä oli miehistön valmistaminen vakinaiselle kannalle saatettavan järjestyslaitoksen palvelukseen, mutta yhtä tärkeää oli muodostaa reservi työväestön aiheuttamien levottomuuksien varalle. Koulutus pyrittiin pitämään mahdollisimman huomaamattomana eivätkä poliisikoululaiset käytännössä näyttelleet merkittävää osaa kaupungin järjestyksenpi-

dossa. Työväestön keskuudessa porvarilliset poliisipyrkimykset kuitenkin herättivät syvenevää huolta.⁴³

Porvarillisen poliisikoulutuksen käynnistämisen lisäksi Pörssitalon tapahtumat antoivat kimmokkeen Helsingin suojeluskunnan perustamiselle. Suojeluskunta muodostui nimenomaan mellakkaa kukistamassa olleiden vapaaehtoisten ympärille, ja sen tavoitteeksi määriteltiin järjestyksen turvaaminen viranomaisten apuna. Hankkeen johtomiehet korostivat, ettei ryhmittymän ohjelma ollut poliittinen eikä mitään tiettyjä järjestöjä vastaan suunnattu. Tarkoituksena oli kerätä yhteen voimia kaikista puolueista maata uhkaavan huligaanivallan torjumiseksi, ja tukea toivottiin myös järjestäytyneeltä työväeltä. Vakuuttelut eivät kuitenkaan onnistuneet lieventämään työväestön epäluuloja suojeluskuntaa ja sen pyrkimyksiä kohtaan.⁴⁴ Työväki puolestaan oli jo helmikuun vallankumouksesta lähtien perustanut järjestysmiehistöjä huolehtimaan järjestyksestä omissa keskuudessaan esimerkiksi lakkojen ja mielenosoitusten yhteydessä. Aina syyskesään saakka työväenkaartit ja suojeluskunnat olivat pikemmin rinnakkaisia kuin vastakkaisia järjestöjä. Syksyllä keskinäiset epäluulot ajoivat kuitenkin ryhmittymät varustautumiskilpailuun ja asettivat ne yhä jyrkemmin toisiaan vastaan.⁴⁵

Miliisilaitosten ja muiden kunnallisten järjestyksenpitopyrkimysten ylle nousi siis

39. Sota-arkisto, Pikkukokoelmat 869/12, Vapaussotakertomukset, Johan Teodor Sylvin; Hietaniemi (1987) 85–86; Keskinen (1993) 91–92; Laati (1955) 171–172.

40. HKA, Kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1917, Ca:56, Pöytäkirja 18.9.1917;

41. *Dagens Press*, *Helsingin Sanomat*, *Hufvudstadsbladet*, *Uusi Suometar* 1917.

42. *Helsingin Sanomat* 19.8.1917, ”Huligaanimellakat Helsingissä”.

43. Helsingin kaupunginarkisto, Kaupunginvaltuuston pöytäkirjat, Ca:56, Pöytäkirja 17.8.1917; Ackté (1932) 189–193; Hietaniemi (1992) 47–49; Keskinen & Silvennoinen (2004) 99–100; Salkola (1985) 267.

44. *Työmies* 20.8.1917, ”Porvarikaarti muodostumassa”; *Uusi Suometar* 22.8.1917, ”Helsingin suojeluskunta”; N. V. Hersalo (1955) *Suojeluskuntain historia I. Puolustustabtoinen kansa*, Lahti: Hata, 213–214; Hietaniemi (1992) 49; Laati (1955) 172; Salkola (1985) 267.

45. Manninen (1992) 317–322, 339, 343; Salkola (1985) ks. erityisesti 63, 66–67, 157, 197, 200–201, 269, 319–321.

syksyllä uusi, uhkaava voima, joka täydellisesti hautasi alleen järjestysvaltakamppailun sovinnollisen ratkaisemisen mahdollisuudet. Vastakkainasettelujen noidankehä kiihtyi, kun työväki ja porvaristo perustivat kiihtyvällä tahdilla puolustukseen toistensa kanssa nokitusten ajautuneita työväenkaarteja ja suojeluskuntia. Alkuperäiset yhteiset tavoitteet unohtuivat täysin, ja kiista etäännytti kauas kevään ja kesän miliisi-asiasta ja järjestyksenpidon käytännön haasteista.

Miliisien arkipäivän tarkastelu tukee Haapalan ja Uptonin arvioita siitä, ettei yleinen järjestys suinkaan romuttunut uuden järjestyslaitoksen kaudella. Miliisi ei tosin aina puuttunut häiriöihin kyllin määrätietoisesti, mutta sen toiminta ei myöskään vaikuta olleen räikeän luokkakantaista. Se ei ollut pelkkä ”kansan tahdon” puolustaja tai katsonut täysin läpi sormien rettelöitä ja rikoksia. Huomionarvoista on, että miliisi sai moitteita porvariston lisäksi myös työväestön taholta, eikä sen ylläpitämä järjestys

siten voinut olla yksinomaan työväen toiveiden ja edun mukaista järjestystä.

Jos aika olisi ollut rauhallisempi ja riidattomampi, olisi miliisiin erityisesti keväällä ja kevätkesällä voitu olla kohtuullisen tyytyväisiä. Levottomana vallankumousvuonna järjestysmiesten oli kuitenkin vaikeaa täyttää toiminnallaan oikeiston ja vasemmiston vastakkaisia odotuksia. Ongelmana ei viime kädessä ollut miliisin oma toiminta tai edes toimimattomuus, vaan pikemmin epäluulon vähitellen kyllästämä yhteiskunnallinen ilmapiiri, joka rajasi miliisin liikkumatilan hyvin kapeaksi. Miliisilaitoksen arki ei näytä toimineen varsinaisena sysäyksenä järjestyksenpidon kriisiytymiselle, vaan kriisin ainekset kasautuivat ympäröivästä yhteiskunnasta ja sen ristiriitaisista paineista. Uhka, että järjestysvaltaa väärinkäytettäisiin poliittisten tarkoitusperien ajamiseen, teki miliisistä kiistakapulan porvariston ja työväestön välille ja riisti siltä todelliset mahdollisuudet ylläpitää järjestystä eri osapuolia tyydyttävällä tavalla. ■